

BOGANMELDELSER.

Tull- och Traktatkommittéens betänkanden. Stockholm 1922—25.

Den gamle Diskussion om Frihandel og Beskyttelse er blusset op i Sverige, baade i Dagspresse, Tidsskrifter og større og mindre Publikationer. Den ydre Anledning er, at den i 1919 nedsatte Tull- og Traktatkommitté har afsluttet sit Arbejde. „Betænkningen“ bestaar af en Hovedbetænkning i 2 svære Bind (365 + 354 Sider, Stockholm 1924) og desuden 35 paa Kommissionens Foranledning udarbejdede Specialafhandlinger med Emner fra Sveriges Landbrug og Industri (udkommen i Aarene 1922—25). Man forstaar heraf straks, at det er et usædvanligt Materiale om svensk Erhvervsliv, der her er samlet, og det er med store Forventninger, man giver sig i Lag med denne Kommissionsbetænkning, saa meget mere som det er ualmindeligt paa den Maade at faa udtømmende og videnskabeligt fremstillede Oplysninger i officielle Dokumenter vedrørende Toldspørgsmaalet, i Særdeleshed vedrørende den sværeste Del af det, den der angaar Industrien.

En saadan Samling af Erhvervsundersøgelser har Interesse ogsaa udenfor det paagældende Lands egne Grænser. Paa mange Omraader er Udviklingen indenfor Lande, der staar paa nogenlunde samme Udviklingstrin, parallelt løbende trods mange Forskelligheder, og de fremskaffede Oplysninger og indvundne Resultater kan derfor i høj Grad tjene til Hjælp ved tilsvarende Betragtninger og Overvejelser f. Eks. her hos os. Kommittéens „utredningar“ skal derfor anføres:

A. Vedrørende Toldsystemets Udvikling.

Bind I: Svensk tullpolitik 1816—1911 (Professor Montgomery);

Bind VI: Svensk traktatpolitik 1816—1914 (samme).

B. Vedrørende Landbruget.

Bind III. Utredning angående det svenska jordbrukets produktion samt saluöverskott av spannmål (E. Höijer);

Bind IV: Jämförelse mellan jordbrukets utveckling i vissa delar av Sverige samt Danmark og Norge (samme);

Bind V: Tabeller til belysning av det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919 (samme);

Bind XIV: Huvuddragen av det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919 (Professor Sjöström);

Bind XV: Översikt av jordbrukets utveckling i vissa främmande länder 1871—1913 (E. Höijer);

Bind XXI: Kvalitetsfrågan hos det svenska vetet (Professor Nilsson-Ehle);

Bind XXIV: Undersökning angående jordegendomsvärdenas utveckling i Sverige och vissa främmande länder (K. Åmark);

Bind XXV: Handels- och prisöversikter rörande spannmål (samme).

C. Vedrørende Industrien:

Bind II: Bomullsindustriens produktionsförhållanden (fil. dr. Hagström);

Bind XI: Pappersindustriens produktionsförhållanden (Ingeniør Bosæus);

Bind XII: Margarinindustriens utveckling (fil. dr. Lublin);

Bind XIII: Den svenska kautschukindustriens utveckling 1890—1913 (fil. dr. Ohlin);

Bind XVI: Den svenska järnhanteringens utveckling (fil. lic. Stockman);

Bind XVII: Den svenska glasindustriens utveckling (fil. dr. Ohlin);

Bind XVIII: Den svenska mekaniska verkstadsindustriens utveckling intill krigsutbrottet (fil. lic. Linder);

Bind XIX: Sveriges bryggeriindustri (akturarien Lilienberg);

Bind XX: Garveriindustriens produktionsförhållanden (byråinspektören Smith);

Bind XXII: Översiktstabeller angående den svenska industriens utveckling 1891—1920;

Bind XXIII: De svenska järn- och metallmanufakturindustriernas utveckling (G. Dellings);

Bind XXVI: Ljusindustrien samt tillverkningen av glycerin (fil. dr. Lublin);

Bind XXVII: Ylleindustriens produktionsförhållanden (fil. dr. Hagström);

Bind XXVIII: Den svenska tegelindustriens utveckling (fil. dr. Ohlin);

Bind XXIX: Den svenska Skoindustrien (William Smith);

Bind XXX: Den svenska Cementindustrien (Olof Edström);

Bind XXXI: Den svenska tvättmedelsindustrien (Hj. Heimbürger);

Bind XXXII: Den svenska Porslinsindustrien (E. W. Tillberg);

Bind XXXIII: Tryckeri- och Pappersförädlingsindustri (Folke Hilgerdt);

Bind XXXIV: Monopolistiska sammenslutningar inom svensk industri (A. Ljunggren);

Bind XXXV: Den svenska industriens räntabilitet åren 1911—1914 (A. Hörlin och E. Lenberg).

D. Vedrørende forskellige almindelige Spørgsmaal:

- Bind VIII: Utlåtande angående valutafrågan (Febr. 1922);
 Bind IX: Utlåtande angående järnvägsfrakternas reglering (Marts 1922);
 Bind X: Utlåtande med förslag till skydd mot så kallad valuta-dumping (April 1922);
 Bind VII: Utlåtande angående befordrande av exporten av svenska industrialster (April 1922).

Disse Monografier gaar for Størstepartens Vedkommende kun til Verdenskrigens Udbrud. For Tiden indtil da giver de paa den anden Side en saa detailleret og omfattende erhvervs-politisk Materialesamling, som maaske ikke har sit Sidestykke; jeg kender det ihvertfald ikke. De belyser de forskellige Sider af Produktionsbetingelserne og af den faktiske Udvikling saavel indenfor Landbrug som Industri. Tager man f. Eks. de industrielle Monografier, finder man Oplysninger om selve den tekniske Udvikling indenfor det paagældende Fag, Fagets Udvikling i Henseende til Arbejdertal, Produktionsmængde sammenlignet med Forbruget, Prisforhold, Fagets Muligheder for Forsyning med Raavarer, Produktionsomkostningernes Fordeling paa Raavarer, Kapitalomkostninger og Arbejds løn o. m. a., ligesom der paa flere Omraader er gjort Rede for den tilsvarende Udvikling i andre Lande og forsøgt Sammenligninger mellem disse og Sverige, f. Eks. m. H. t. Arbejds lønnens og andre Produktionsomkostningers forskellige Størrelse. Disse Sammenligninger er foretaget med bemærkelsesværdig Forsigtighed under Hensyntagen til alle de med saadanne Sammenligninger forbundne Vanskeligheder. Ofte er der naaet gode Resultater, f. Eks. m. H. t. Betydningen af Forskelligheder i Raavareomkostninger, Fragter o. l.; paa andre Punkter er Resultaterne mindre værdifulde, f. Eks. m. H. t. Sammenligninger for Arbejds lønnens Vedkommende. Det viser sig at være særdeles vanskeligt her at komme længere end til rent elementære Sammenligninger mellem Timelønsatser o. l. — Sammenligninger, der jo ikke siger ret meget. Nogen Kritik af de Arbejds metoder, som den lange Række Forfattere har anvendt i de 35 Bind, er det selvsagt udelukket her at komme ind paa. Man har Indtryk af, at der er anvendt stor Omhu og Taalmodighed ved det, der ikke er det mindst vigtige: Indsamlingen af Materialet, og baade Dygtighed og Redelighed ved Bearbejdelsen. Et vældigt Arbejde har det været, og en Guldgrube er der kommet ud af det.

Den Omstændighed, at saa mange Kokke har arbejdet

med, har dog bevirket en vis Uregelmæssighed over de industrielle Monografier. Oplysninger, man finder for den ene Industri, findes ikke for en anden; i nogle lægges mere Vægt paa tekniske Forhold, i andre paa økonomiske o. s. fr. Helt at undgaa noget saadant er vel vanskeligt, og for en Del kan det formodentlig ligefrem skyldes den Omstændighed, at man ikke paa de forskellige Omraader har kunnet fremskaffe det samme Materiale. Noget bedre kunde det dog maaske godt være bleven, hvis Sekretæren havde kørt Forfatterne i strammere Tøjler. Enkelte Mangler ved Monografierne kan vel ogsaa findes. Man savner saaledes Oplysninger om det mere og mere vigtige Spørgsmaal, hvilken Rolle Specialisering eller Ikke-Specialisering mellem de forskellige Virksomheder indenfor samme Erhvervsgren, f. Eks. Tekstilindustrien, spiller for Konkurrenceevnen med Udlandet; ligeledes om, hvorledes Produktionsomkostningerne for en Vare varierer med Bedriftens Størrelse. Disse Forhold betyder formentlig lige saa meget for Produktionsomkostningernes Højde som f. Eks. Virksomhedens Beskæftigelsesgrad, der i flere af Afhandlingerne gøres til Genstand for særlig Omtale. De nævnte Spørgsmaal er ganske vist nok vanskeligere at besvare end det sidstnævnte, men med det store Apparat, der har staaet til Kommissionens Raadighed, kan det næppe have været umuligt at belyse de to Spørgsmaal. Og netop i en Toldkommissions Udredninger savner man disse Oplysninger, da det jo er en almindelig — og rigtig — Opfattelse, at Toldbeskyttelse har en Tendens til i et lille Land at fordyre Produktionen ved at holde en Mængde mindre og forholdsvis daarligt organiserede Virksomheder oppe.

Om selve Hovedspørgsmaalet: Toldsystemets Indflydelse paa de paagældende Erhverv indeholder Monografierne ikke særlig meget. De industrielle Monografier indeholder som Regel kun spredte Bemærkninger herom ud over en Redegørelse for Toldsatsernes Højde paa de forskellige Tidspunkter, derimod ikke en gennemført Beregning over de enkelte Industriers Nettobeskyttelse med Hensyntagen til Raastoftold, Told paa Maskiner, Bygningsmaterialer o. s. v. Det er ligeledes utilfredsstillende i en Del af Afhandlingerne Gang paa Gang at støde paa, at Beskyttelsen sammenlignes med Varernes Værdi, en Maalestok, der nærmest er vildledende og i hvert Fald er saa meget ringere end f. Eks. „Værditilvæksten“ σ : Forskellen mellem den færdige Vares Værdi og Værdien af de medgaede Raastoffer, Emballage, Brændsel o. s. v. Under et „Solidaritetsbeskyttelsessystem“, hvor de forskellige Toldsatser har en Ten-

dens til at udligne hinanden, er de nævnte Beregninger ikke saa lige til, og Monografiernes Hovedmangel ligger formentlig her. Selv om det ikke er Formaalet med Afhandlingerne, at de direkte skal danne Basis for Udarbejdelsen af en ny Toldlov, var det naturligt at vente, at de indeholdt en Redegørelse for de enkelte Industriers effektive Beskyttelse.

II.

Den Opgave, som blev stillet Tull- og Traktatkommittéen, var flersidig. Den bestod først og fremmest i en Undersøgelse af det svenske Toldsystems Virkninger for Landets økonomiske Liv og af Spørgsmaal vedrørende Traktatpolitiken, men det var tillige givet den i Opdrag derved at tage særlig Hensyn til Betydningen af at fremme det økonomiske Samarbejde indenfor Norden. Kommissionens Arbejde med Hensyn til de to sidstnævnte Sider af dens Opgave har ikke givet sig Udtryk i nogen officiel Betænkning; hvad der paa disse Punkter er kommen ud af Kommissionens Arbejde, er direkte afleveret til de paagældende Ministerier. Det er rimeligt, at politiske Hensyn gør en saadan Fremgangsmaade naturlig m. H. t. traktatpolitiske Overvejelser, men noget tilsvarende gælder formentlig ikke overfor Spørgsmaalet om Mulighederne for og Betydningen af at fortsætte og eventuelt udvide det under Krigen paabegyndte Samarbejde mellem de nordiske Lande. Skal dette Samarbejde fremmes, maa der engang foretages en nøje Undersøgelse af, paa hvilke Punkter og under hvilke Former, det kan ske. En saadan er aldrig foretaget, og man maa beklage, at der heller ikke denne Gang overfor Offentligheden er fremlagt en Redegørelse, der kunde danne Udgangspunktet for en Drøftelse af Spørgsmaalet.

Overfor Offentligheden er Kommissionens Arbejde derfor samlet om det ene Spørgsmaal: det svenske Toldsystems Virkninger, og Kommissionen har her løst Opgaven rent descriptivt, søgt at klarlægge Toldsystemets Virkninger og — i Forbindelse dermed — det svenske Landbrugs og den svenske Industris nuværende Stilling i det hele taget, navnlig i Konkurrence med Udlandet. Kommissionen indlader sig derfor ikke paa m. H. t. denne sin Hovedopgave at stille noget som helst Forslag om Fremtiden. Derimod har den m. H. t. nogle Spørgsmaal, som under dens Arbejde blev stillet den af Regeringen, afgivet Forslag til forskellige positive Foranstaltninger (jfr. ovenfor den samlede Betæknings Bind VII—X), som dog

her forbigaas. Det er — i hvert Fald efter danske Forhold — usædvanligt, at en Kommission saaledes indskrænker sig til at undersøge og klarlægge og afholder sig fra at stille positive Forslag. Men det er velgørende og utvivlsomt meget frugtbringende. Det fremhævedes meget stærkt ved Kommissionens Nedsættelse, at man ved de tidligere Revisioner af Toldloven har følt Savnet af en saadan Udredning af hele Toldspørgsmaalet, der kunde vejlede Politikerne ved Lovens Udformning, saaledes at man i hvert Fald vidste, hvad man gjorde. I Hovedbetænkningens 1. Del findes S. 12—18 et meget morsomt Udpluk af de Motiver for Toldbeskyttelse, der i Aarenes Løb har været fremført i svenske Rigsdagsbetænkninger m. m. Den Tanke f. Eks., at alene den Omstændighed, at en Vare indføres fra Udlandet, er tilstrækkelig Motivering for Indførelse af Toldbeskyttelse, er almindelig fremført. Om Glaspulver siges saaledes (1888): „I betraktande af den stora importen av denna artikel har utskottet funnit tull å densamma behöfelig“. Denne Opfattelse — flere Gange udtalt i samme Betænkning — forhindrer imidlertid ikke, at der som Motivering for Toldbeskyttelse for Æg kan anføres følgende: „Då inom landet produceras ägg utöver det egna behovet, har utskottet funnit ägg böra, liksom andra lantmannaprodukter, beläggas med tull . . .“ Overfor andre Varer fremhæves som Motivering for Toldbeskyttelse blot den Omstændighed, at Varerne er Genstand for indenlandsk Tilvirkning eller, at den svenske Vare er bedre end den udenlandske o. s. v. Ogsaa ved de senere Toldlovsrevisioner kan man finde Motiveringer af samme mærkelige Art; men Forstaaelsen af, at hele Sagen trængte til en grundig Undersøgelse, voksede samtidig for hver Gang Toldloven var til Behandling. Naar man saa endelig i 1919 besluttede sig til at tage Sagen op, hang det ogsaa sammen med, at man ønskede undersøgt, hvilken Virkning Verdenskrigen havde haft paa Landets økonomiske Liv.

Naar man nu ser paa den offentliggjorte Betænkning, opdager man straks, at denne sidste Del af Opgaven — Verdenskrigens Virkninger — i Virkeligheden er ladet ubesvaret. Kommissionen Arbejde er tværtimod standset ved Tiden inden Krigen og belyser altsaa Næringslivets Tilstand, saaledes som den var under „normale Forhold“. I en til Betænkningen føjet „Reservation“ fra et Mindretal af Kommissionsmedlemmerne fremføres netop dette som en Anke mod Flertallet. Det maa imidlertid siges, at Perioderne indtil 1914 og efter 1914 er saa forskellige, at de maa behandles hver for sig. Det er

utvivlsomt rigtigt, at først maa man blive klar over, hvordan Landet laa 1913—14, og derefter kan man give sig til at undersøge, hvilke varige Forandringer heri, Krigsperioden har medført. Det kan i denne Forbindelse anføres, at daværende Kontorchef Riis-Hansen ved Planlæggelsen af de i 1915—21 stedfundne Forarbejder til en Toldlovsrevision her i Landet anlagde samme Synspunkt. For saa vidt har Flertallet Ret i sin Opfattelse, men det udelukker ikke, at Kommissionen kunde have underkastet Efterkrigsperioden en samlet Undersøgelse; en saadan maa jo foretages, før Kommissionens Arbejde kan faa sin egentlige Anvendelse. Mon ikke Krigstidens Virkninger — bortset fra de valutamæssige og handelspolitiske — nu er saa afklarede, at man egentlig godt kunde have foretaget denne afsluttende Undersøgelse. Jeg tror det. Og de i selve Fortalen til Betænkningen og senere af Prof. *Heckscher*¹⁾ fremførte Argumenter for det modsatte forekommer mig ikke overbevisende; det vigtigste af dem er Manglen paa statistisk Materiale for det Aar efter Krigen, hvor Forholdene har været i nogenlunde Ro (1922 og 1923). Men hertil er at sige, at en saadan almindelig Gennemgang af Produktions- og Handelsstatistik m. v. ikke spiller samme Rolle ved en saadan Undersøgelse, som Tilfældet er f. Eks. ved Undersøgelsen af Perioden 1890—1914. Det Materiale, man skal bruge, maa man sikkert indsamle selv. Det vigtigste ved en saadan Undersøgelse maa nemlig blive Spørgsmaalene om, hvorvidt der er sket Ændringer af varig Karakter i de almindelige Betingelser for Tilvejebringelse af udenlandske Raastoffer, Afsætning af færdige Varer m. v. og om, hvilke Udvidelser og Nydannelser, der har fundet Sted indenfor Landets egne Grænser. Har man de to Spørgsmaal klarede og supplerer man de „normale“ Undersøgelser dermed, er man saa ikke saa nær inde paa Livet af Erhvervslivets nuværende Stilling, som man i den nærmeste Fremtid kan komme — stadig dog med det Forbehold, at der ses bort fra de midlertidige Valutavanskeligheder o. l.

Men ellers maa man indrømme, at den Opgave: at skildre Toldsystemets Virkninger og Erhvervenes Stilling er løst saa godt som det er muligt. For det første giver jo de foran omtalte Specialundersøgelser et righoldigt Materiale til Belysning af Erhvervenes Stilling ved Krigens Begyndelse, og for det andet indeholder Hovedbetænkningens 2 Bind en alsidig

¹⁾ *Eli F. Heckscher: Tullfrågan, Stockholm 1924, Side 10 ff.*

og grundig Fremstilling af Toldsystemets Virkninger, støttende sig til det i Specialundersøgelserne fremkomne Materiale. Interessen samler sig naturligt stærkest om disse 2 Bind. Man faar her — foruden en kort historisk Oversigt over den svenske Toldtarif — en principiell Udredning af Spørgsmaalet: Beskyttelse contra Frihandel og en Udredning af, hvorledes Toldsystemet i Sverige faktisk har influeret paa Forbrug og Indkomstfordeling, paa Produktionen (Landbrug og Industri, behandlet hver for sig) og af dets Betydning for den økonomiske Krigsberedskab.

Man studser egentlig straks ved i en Kommissionsbetænkning at finde et Afsnit som det nævnte rent teoretiske Kapitel („Skydtullsystemets teoretiska grunder“). En saadan Afhandling — der forøvrigt er skrevet af Professor Heckscher — egner sig næppe til at underskrives af et Collegium. Det er forstaaeligt nok, at man tager et saadant Afsnit med i Betænkningen. Toldspørgsmalets mangegrenede Problem er jo endnu langt fra klart og gennemsigtigt; ikke mindst her lider man under de sociale Videnskabers store metodiske Vanskelighed: ikke at kunne eksperimentere. Skal man derfor med noget Udbytte kunne studere det af Kommissionen indsamlede Materiale ud fra Synspunktet: Toldsystemets Virkninger, er det sikkert rigtigt, at man først maa søge at klare sig den teoretiske Sammenhæng. Men det havde vel været rigtigere at lade en saa særpræget Afhandling som den, der her er Tale om, fremtræde under Forfatterens Navn og Ansvar.

Det er forøvrigt en Fornøjelse at læse det paagældende Afsnit, der er overmaade klart og skarpt baade i Problemstillingen og i Behandlingen; det kan i høj Grad anbefales ogsaa danske Læsere. De forskellige Sider af Spørgsmaalet behandles ikke blot hver for sig, men ogsaa i deres indbyrdes Sammenhæng. Det bedste Overblik over Forfatterens Tankegang faar man ved at dele Spørgsmaalet i tre særskilte Afsnit: Det varige Toldsystem, de midlertidige Toldforanstaltninger (Opdragelsestold, Beskyttelse i visse Krisetider o. l.) og endelig Tolden som Kampmiddel i Handelspolitiken, en Inddeling, som forøvrigt i Almindelighed er nyttig og frugtbar.

Med Hensyn til det førstnævnte Punkt, det varige Toldsystem, er Forfatterens Standpunkt et udpræget Frihandelsstandpunkt. Dette begrundes først og fremmest ud fra Frihandelslærens gamle Kerne, at de forskellige produktive Kræfters samlede Udbytte bliver størst under det frie Bytte, men det underbygges forøvrigt ved en udførlig Gennemgang af

Toldsystemets manglende Evne til at forbedre et Lands Handelsbalance, dets Indflydelse paa Landets Priseniveau, dets Omflytning af Kapital og Arbejde fra de Erhverv, som fortrinsvis vilde være gaaet frem under et Frihandelssystem, til andre, der skabes eller i hvert Fald opretholdes af Toldsystemet, dets Befordring af Tendenser til Aftaler mellem Erhvervets Udøvere, dets økonomiske Byrde for Befolkningen og i Særdeleshed for Eksportindustriene o. s. v. Det maa særlig fremhæves, at Forfatteren benytter et helt Kapitel til det ikke saa ofte behandlede Spørgsmaal om Toldbeskyttelsens Indflydelse paa Indkomstfordelingen. Det paavises her, at Toldbeskyttelsen kan have en udjævnende Indflydelse paa Indkomstfordelingen, derved at Toldbeskyttelsen særlig tildeles de Næringsgrene, som fortrinsvis anvender Arbejdskraft. En saadan Toldbeskyttelse vil ganske vist have de sædvanlige uheldige Virkninger paa andre Omraader, men for saa vidt en jævn Indkomstfordeling paavirker Produktiviteten, kan der tænkes Tilfælde, hvor Toldbeskyttelsen kan begrundes ad den Vej, idet Spørgsmaalet dog altid vil blive, om man vil vælge denne Vej eller eventuelt andre, f. Eks. Beskatningens, for at naa det nævnte Maal. Den foran nævnte Minoritet indenfor Kommissionen har imidlertid ikke kunnet gaa med til denne Fremstilling — forøvrigt heller ikke til den efterfølgende Betæknings Resultater m. H. t. den faktiske Udvikling — og har i en ret udførlig „Reservation“ taget til Genmæle mod de her omtalte Standpunkter, saa at sige dem alle. „Reservationen“ er imidlertid mindre klar og gennemarbejdet, og det forekommer mig ikke, at den paa afgørende Punkter har givet nogen fyldestgørende Begrundelse for Protektionismen eller blot afsvækket Majoritetens Konklusioner. Vi kan tage et Par Eksempler. Mindretallet anfører — dog uden nærmere Begrundelse — det ofte anvendte Argument, at Toldbeskyttelse ikke nødvendigvis medfører en Forhøjelse af de toldbeskyttede Varers Priser i Landet, et Argument, som Prof. Heckscher i sin Afhandling pure har afvist. Han ræsonnerer saaledes: Enten bliver Toldbeskyttelsen i saa Tilfælde overflødig, idet Markedet forsynes af den indenlandske Industri til samme Priser som uden Toldbeskyttelse, eller ogsaa er Aarsagen til, at Priserne ikke forhøjes, den, at Udlandet betaler Tolden, og i saa Fald virker Toldbeskyttelsen ikke som Beskyttelse. Det sidste er jo utvivlsomt rigtigt¹⁾, og

¹⁾ bortset fra den uvæsentlige Sidevirkning, at det derved indkomne Toldbeløb kan medføre en alm. Skattenedsættelse af samme Omfang.

det første er det vel ogsaa, naar man stadig holder fast ved, at der her er Tale om Toldsystemet som den varige Foranstaltning. Den Tanke, der ligger bag ved Minoritetens Argument, maa være den, at man ved Toldbeskyttelsen kan udelukke den udenlandske Konkurrence, derved sikre det indenlandske Erhverv Markedets Forsyning, hvorved der opnaas en tilstrækkelig stor Beskæftigelse til, at Priserne kan komme ned paa Verdensmarkedets Niveau, hvor saa yderligere den indenlandske Konkurrence vil holde dem fast. Hertil maa man sige, at naar der er Tale om normale Produktions- og Salgsforhold indenfor den paagældende Branche, ser man ikke ret, hvorfor Toldbeskyttelsen opretholdes, hvis det indenlandske Erhverv saaledes er i Stand til at forsyne det hjemlige Marked til Verdensmarkedets Priser. Toldbeskyttelsen vil dog altid indeholde en Fristelse til Aftaler om lidt højere Priser og en Fristelse til ikke at følge med i teknisk Udvikling o. s. v. Den Nytte, Toldsystemet har gjort i et saadant Tilfælde som det her omhandlede, ligger i, at det i Begyndelsen sikrede det indenlandske Erhverv det fornødne Pusterum til at komme over Begyndelsesvanskelighederne, komme op paa den fulde tekniske Udvikling og en tilstrækkelig stor Beskæftigelsesgrad. Men har Beskyttelsen først udført den Mission, kan den lige saa godt falde bort — hvis altsaa ikke Hensigten er at forhøje Priserne, at skabe et andet økonomisk Ligevægtsleje for det paagældende Erhverv end det, der vilde indtræde under Frihandel¹⁾. Man er med andre Ord havnet i Opdragelsestolden som det virkelig nyttige, ikke den varige Foranstaltning, der under normale Salgs- og Produktionsforhold sikkert vil forhøje Priserne i Landet med en større eller mindre Del af Toldens Beløb. Det kan da ogsaa anføres, at Prof. *Brock* i et Forsvarsskrift for de protektionistiske Anskuelser²⁾ netop gaar ud fra, at de Erhvervsdrivende under normale Forhold udnytter Beskyttelsen.

Men hvis der nu ikke er normale Salgs- eller Produktionsforhold? Det, der i den Henseende navnlig bliver Tale om, er Forekomsten af Dumping-priser paa Færdig-Varer. Her er Ræsonnementet jo sædvanligvis, at de Lande, der ikke har tilstrækkelig Toldbeskyttelse, er udsat for at blive oversvøm-

¹⁾ Et Eksempel herpaa er udmærket skildret i det forannævnte Bind XIII (Kautschukindustrien).

²⁾ *Fritz H:son Brock: Våra tullar och vårt näringsliv*, Uppsala 1925, S. 46.

mede med fremmede Varer til Priser, der ligger under de virkelige Produktionsomkostninger, for saa, naar den hjemlige Industri derved er slaaet ned, at blive Genstand for Udbytning af de udenlandske Producenter, der nu er sluppet fri for den hjemlige Industris Konkurrence. Herimod gør Prof. Heckscher nu gældende, at for det første er Dumping som en varig Foranstaltning ikke noget kendt Fænomen, for det andet, at Udbytningen i anden Omgang er betinget af et verdensomspændende Monopol for den paagældende udenlandske Producent, og endelig, at det er et Spørgsmaal, om det varige Toldbeskyttelsessystem overhovedet byder nogen Hjælp i en saadan Situation, dels fordi Toldbeskyttelsen eventuelt faar den udenlandske Producent til at anlægge Fabrikker inden for Landets egne Grænser, dels fordi Toldbeskyttelsen vil have en Tendens til at være udnyttet, helt eller delvis, jfr. ovenfor, og under den Forudsætning er Industrien overfor en pludselig optrædende Dumpingimport stillet ganske, som om den ingen Toldbeskyttelse havde.

Vi kan tage et andet af de centrale Spørgsmaal. Prof. Heckschers Udgangspunkt er det sædvanlige, at det størst mulige Udbytte af de produktive Kræfter faas ved Frihandelsystemet. At denne Sætning gælder hele Verden taget under ét, er utvivlsomt; Spørgsmaalet er, om den ogsaa gælder det enkelte Land, eller man maaske dér kan opnaa en Forøgelse af det samlede Produktionsudbytte ved varige Toldsatser paa flere eller færre Omraader. Dette belyser Flertalsbetænkningen egentlig ikke direkte, og Mindretallet vender sig derfor med Rette imod dette Punkt og hævder, at man ved et Toldsystem kan forøge det samlede Produktionsresultat. Men nogen overbevisende Argumentation for dette Standpunkt giver den ikke udover en Omtale af den Virkning, der indirekte kan komme fra en ændret Fordeling mellem de forskellige Klasser — hvad Flertallet er enig i — og det overses iøvrigt ganske, at vil man godtgøre, at varige Toldforanstaltninger kan forøge et Lands samlede Produktionsudbytte, maa man gøre det ved Argumenter, der er specielle for det enkelte Land. Hvis det kunde gøres ved almindelige Ræsonnementer, var Konsekvensen heraf, at alle Lande kunde forøge Produktionsudbyttet gennem varige Toldforanstaltninger — hvilket er det modsatte af den foran omtalte Hovedsætning, at for hele Verden under ét, vil det i hvert Fald gælde, at Frihandelssystemet giver Maksimal af Produktion. Har Mindretallets Indlæg saaledes ikke paa noget afgørende Punkt kunnet bryde Prof. Heckschers

Beviskæde, har det selvfølgelig fremført rigtige Betragtninger med Hensyn til Enkeltheder. Mindretallet anfører saaledes t. Eks. med nogen Ret, at Flertallet opererer med forenkledede Forudsætninger. Maaske udtrykkes denne Indvending bedre ved at sige, at Flertallet fremstiller sine Konklusioner som absolute Resultater, hvor det ikke forekommer mig berettiget at tale om mere end Tendenser. Resultaterne rundes for hurtigt af. Der tales f. Eks. S. 23 om Umuligheden af at begrænse Forbruget af en Vare ved Toldpaalæg, naar Varen kan fremstilles i selve Landet, idet man derved blot opnaar, at Forbruget lægges over paa indenlandske Varer. Det er selvfølgelig rigtigt, at det er en daarlig Fremgangsmaade alene ved Toldpaalæg at ville opnaa en Indskrænkning af Forbruget, men paa den anden Side maa man vel sige, at helt udelukket er den nævnte Virkning ikke i alle Tilfælde, idet den Omstændighed, at Varen bliver produceret i Landet selv, medfører en Prisstigning, hvis Virkning paa Forbrugets Omfang ikke paa Forhaand kan afgøres. Eller — for at tage et mere væsentligt Forhold: den før omtalte Hovedsætning, at det enkelte Lands maksimale Produktion opnaas gennem Frihandel, er ikke altid rigtig, f. Eks. ikke i de Tilfælde, hvor det ene Land overfor de andre Lande, med hvilke det samhandler, har en Monopolstilling¹). Det kan ogsaa indvendes, at det ikke tilstrækkeligt fremhæves, hvilken afgørende Forskel det gør, om man bedømmer Toldsystemet fra et lille eller et stort Lands Standpunkt. Ved saaledes at tage Forudsætningernes Mangfoldighed mere i Betragtning, vil ganske vist Fremstillingen tabe i Overskuelighed, men netop i en Fremstilling som den her foreliggende synes det særlig ønskeligt at fremhæve, at Afgørelsen i det givne Tilfælde maa træffes ved et Skøn over samtlige foreliggende Forhold. Er der end her peget paa Mangler ved det heromhandlede Afsnit i Betænkningen, saa har Prof. Heckscher dog paa en sjælden klar og instruktiv Maade vist, at de varige Beskyttelsestoldsatsers Velsignelser er sjældne, paa Forhaand har Formodningen imod sig og derfor kræver sit Bevis i hvert enkelt Tilfælde.

Er Majoriteten alias Prof. Heckscher saaledes en afgjort Modstander af det varige Toldsystem, i alt Fald for Lande af Størrelse som de skandinaviske, er Standpunktet principielt adskilligt venligere overfor Toldbeskyttelse som midlertidig Foranstaltning. Dette gælder saavel den almindelige Opdragelses-

¹) jfr. *Wicksell*: Tullskydd och frihandel (Ekon. Tids., 1924, S. 151 ff.).

told som Toldforanstaltninger i andre særlige Tilfælde, som f. Eks. i det førnævnte Tilfælde som Værn mod en Dumpingpolitik, hvis Formaal er at ødelægge et Lands Industri paa et bestemt Omraade. Forfatteren omtaler særlig den Situation, hvor der paa Grund af store og pludselige tekniske Fremskridt, store Forandringer i Transportforholdene o. l. (hermed maa selvfølgelig ligestilles Valutadumpingens Virkninger) opstaar alvorlige Vanskeligheder for bestemte Erhvervsgrene indenfor et Lands Næringsliv. Det gøres her gældende, at det i saadanne Tilfælde meget vel er gørligt ved Indførelse af midlertidige Toldsatser at afbøde de øjeblikkelige Virkninger af Forstyrrelserne i Produktionsbetingelserne, saaledes at man derved kan lette Overgangen til den nye Tilstand saavel for selve det tekniske Apparat som for Arbejdskraften. Hvornaar et Tilfælde foreligger, hvor der er skellig Grund til Indgriben, er selvfølgelig Genstand for et Skøn. Majoriteten anfører som et Moment, der i saa Henseende maa tages i Betragtning, hvorvidt de Omvæltninger, der er Tale om, er af væsentlig større Omfang end den normale Frigørelse af Kapital og Afgang af Arbejdskraft indenfor det paagældende Omraade, ligesom det ogsaa anføres som en Forudsætning, at Tilfældet er tilstrækkeligt enkelt og overskueligt, til at man kan sikre sig imod, at man ved Indførelse af midlertidige Toldsatser paa ét Omraade skaber Vanskeligheder paa andre. Men det fremhæves meget stærkt — som ogsaa foran berørt — at de heldige Virkninger af saadanne Toldforanstaltninger netop er afhængige af, at Foranstaltningerne er midlertidige. Den varige Toldbeskyttelse vil paa Grund af, at den normalt udnyttes, netop være ude af Stand til at virke heldbringende overfor nye Begivenheder. Af den Grund nærer Majoriteten store Betænkeligheder ved de midlertidige Foranstaltninger, idet den gør opmærksom paa, hvor svært det er at faa én Gang indført Toldbeskyttelse afskaffet igen. Hertil er imidlertid at sige, at det er jo muligt — hvad Majoriteten ogsaa selv anfører — paa Forhaand at bestemme, hvorlænge Toldbeskyttelsen skal være eller med hvor stor en Del, den skal afskrives hvert Aar. At man ad denne Vej kan undgaa pludselige Forstyrrelser indenfor en Erhvervsgren — eller indenfor flere —, synes utvivlsomt. Hvorvidt man i givet Tilfælde vil vælge denne Vej eller andre, er et Spørgsmaal for sig, som Kommissionen — i Overensstemmelse med sin Opgave — ikke i denne Forbindelse kommer ind paa.

Det her behandlede Afsnit af Betænkningen kommer til

Slut ind paa Spørgsmaalet om Hensynet til andre Landes Toldpolitik. Det anføres her, at den almindelige Opfattelse, at man kan opveje de økonomiske Virkninger af Udlandet Toldforanstaltninger ved selv at indføre Told, er urigtig; dette er en logisk Konsekvens af det foran omtalte af Majoriteten indtagne Standpunkt, at varige Toldforanstaltninger er til Skade for det paagældende Land selv, hvilket altsaa — alt andet lige — gælder saavel m. H. t. Udlandets Toldforanstaltninger som m. H. t. Hjemlandets egne Modforanstaltninger. Paa den anden Side benægter Majoriteten ikke, at man som politisk Foranstaltning, som Tvangsmiddel, i givet Tilfælde med Held kan anvende Toldforanstaltninger med det Formaal, at faa Udlandet til at afskaffe sine Toldsatser, selv om den henviser til, at Erfaringerne paa dette Omraade ikke er overvældende opmuntrende, idet saadanne Toldstridigheder ofte fører til en almindelig Forhøjelse af Beskyttelsen i Stedet for det modsatte, og til, at saadanne Modforanstaltninger — uanset deres Virkning paa Udlandet — altid er en Byrde, som enhver Krigsforanstaltning er det, for Landet selv. Hertil er dog formentlig at sige, at Synspunkterne ikke i alle Tilfælde kan blive helt de samme. Hvis man f. Eks. tænker sig, at en af Danmarks betydningsfuldeste Eksportvarer bliver paalagt forøget Told i et af de Lande, der har været en Aftager af væsentlig Betydning, forekommer det mig sandsynligt, at det samlede Tab for Danmark kan blive mindre ved at det paalægger Retorsionstold. Er det derimod en mindre betydningsfuld Eksportartikel, der er Tale om, er det utvivlsomt, at det fornuftigste vil være — efter at eventuelle Forsøg paa Modforanstaltninger har vist sig formaalsløse — at indstille sig paa en anden Anvendelse af de produktive Kræfter. Det maa desuden erindres, at de Toldforanstaltninger, der her kan blive Tale om, i det hele taget ikke kan være almindelige, men maa vedrøre bestemte Varer og være særlig kraftige. Ogsaa af andre Aarsager kan Synspunkterne i de forskellige Tilfælde blive forskellige. Det store Land vil saaledes være gunstigere stillet i en saadan Toldstrid end det lille, for hvem Indførelse af Toldbeskyttelse altid vil betyde et større økonomisk Tab end for det store, jfr. foran.

III.

Den hidtil omtalte teoretiske Afhandling indtager imidlertid kun den mindste Del af Hovedbetænkningen. Langt den største Part er helliget en Undersøgelse af det svenske Toldsystems

Virkninger, nærmere angivet i Perioden ca. 1880 til 1914. Medens Toldbeskyttelsen her i Landet i denne Periode for Landbruget stadig er lig 0 og for Industrien som Helhed snarest har været nedadgaaende, har Sverige i Modsætning hertil oplevet en ret stærk protektionistisk Udvikling, som Kommissionen karakteriserer ved følgende „Indextal“:

for Industriprodukter:		for Landbrugsprodukter:	
1882.....	100	1888.....	73
88.....	126	92.....	40
92.....	198	95.....	92
1906.....	217	97.....	102
11.....	238	1913.....	100

Kommissionen undersøger først Toldsystemets Betydning for Finanserne, i Forhold til andre Skatteindtægter og til samtlige Indkomster for Staten. Selv om Udviklingen her er den sædvanlige i nyere Tid: at Toldindtægternes Betydning er relativt aftagende, saa er Udviklingen dog svagere end f. Eks. hos os. Medens f. Eks. Toldindtægterne i Sverige i Aarene omkring 1870 og umiddelbart før Krigen udgjorde henholdsvis ca. 35 og ca. 25 pCt. af samtlige løbende Indtægter, udgjorde de i Danmark ca. 42 og ca. 27 pCt. Kommissionen giver en nærmere Udredning af, hvilke Varegrupper, der bærer Toldbeskatningen, og opstiller interessante Sammenligninger med forskellige Lande, f. Eks. Danmark. Naar man ser bort fra den Afdeling af Betænkningen, der vedrører Spørgsmaalet om den økonomiske Krigsberedskab, falder Undersøgelsen af Toldsystemets Virkninger naturligt i tre Afsnit: Virkningerne paa Leveomkostninger og Indkomstfordelingen m. v., Virkningerne særskilt paa Landbrugets Udvikling og Virkningerne paa Industriens Forhold.

M. H. t. det første af de tre nævnte Afsnit paaviser Kommissionen først, hvorledes den paa Forhaand opstillede Sætning, at det varige Toldsystem medfører et højere Prisniveau, findes bekræftet ved en Sammenligning mellem Prisudviklingen 1860—1913 i Sverige, England og Tyskland, idet det heraf trods den Usikkerhed, der er forbunden med en saadan Sammenligning, tydeligt fremgaar, at medens Sverige og Tyskland i Hovedsagen følges ad, bliver Forskellen mellem disse to Lande paa den ene Side og England paa den anden Side større og større. Dernæst undersøges Toldsystemets Virkning paa Leveomkostninger og paa Indkomstfordelingen: Fordelingen mellem Kapital og Arbejde. Størst Interesse for denne Afdelings Vedkommende har dog formentlig Kommissionens Be-

regninger m. H. t. den samlede „Toldbyrde“ for Forbrugerne. Ved „Toldbyrde“ forstaar Kommissionen den gennem Toldsystemet opstaaede Merudgift for Erhvervelsen at de i Landet forbrugte Varer. Dette Tal beregner Kommissionen paa Grundlag af et Budgetmateriale, der omfatter forskellige Indkomstklasser, dog hovedsagelig den lavest lønnede Halvdel af Befolkningen. Beregningen giver til Resultat 150 Mill. Kr., hvilket Tal forhøjes skønsmæssig til 180 Millioner, bl. a. under Hensyn til at Budgetmaterialet selvfølgelig kun omfatter rene Forbrugsvarer, og til, at den højst lønnede Halvdels Forbrug sikkert — absolut set — bærer en større Toldbelastning. Dette Tal skulde efter Beregningerne fordele sig saaledes, at 65 Mill. Kr. gaar i Statskassen, 15 Mill. til Landbruget og 100 Mill. Kr. til Industrien.

Den største Usikkerhed knytter sig til det sidstnævnte Tal, Industriens 100 Mill. Kr. Det foran omtalte skønsmæssige Tillæg paa 30 Mill. Kr. vil jo hovedsagelig omfatte netop Industriens Produkter; at det er meget problematisk, er Kommissionen vel ogsaa nok selv klar over. For Industriens Beskyttelse foretager den derfor en særlig Beregning paa Grundlag af Produktions- og Handelsstatistik o. l. for Aaret 1913, saaledes at hver enkelt — i Indlandet forbrugt — Post indenfor Produktionen gennemgaas, og den paa den paagældende Varegruppe hvilende Toldbeskyttelse udregnes. Resultatet af denne Beregning bliver 125 Mill. Kr., altsaa 25 Mill. Kr. mere end ved den første Beregning. Den sidste Beregning forekommer mig den sikreste; den særlige Vanskelighed ved den er Faren for Dobbeltregninger, men saadanne kan vel nok ved tilstrækkelig Omhu undgaas, og man undgaar i hvert Fald den ovenfor omtalte Vanskelighed med det ganske vilkaarlige Tillæg. Men selv om man paa den sidstnævnte Maade har mest fast Bund under Fødderne, saa er der i det hele taget ved en Beregning af „Toldbyrden“ den store Vanskelighed, at man ikke har noget Indicium for, i hvilken Grad Toldbeskyttelsen i det enkelte Fag udnyttes, en Vanskelighed, der selvfølgelig navnlig gælder Industribeskyttelsen. Der er her to Veje at gaa: enten at beregne et Maksimumstal ved at gaa ud fra, at hele Beskyttelsen udnyttes (dog bortset fra saadanne Tilfælde, hvor man klart kan sige, at Beskyttelsen ikke kan udnyttes) eller at gøre — som Kommissionen her synes at have gjort — opstille en „Udnyttelseskala“ efter som den paagældende Industrigren i større eller mindre Grad arbejder for Eksport. Man indfører formentlig her et Usikkerhedsmoment, som man ikke kan

overse. Det er selvfølgelig, at deciderede Eksportindustrier normalt ikke udnytter Beskyttelsen; men fraregnet disse har den Omstændighed, at en Del af en Industrigrens Produktion udføres, næppe nogen afgørende Indflydelse paa de tilsvarende Produkters Salgspriser i Indlandet, der formentlig kan opfattes som værende bestemt af de dér herskende Konkurrenceforhold, jfr. ogsaa det foran fremhævede, at Toldbeskyttelsen normalt udnyttes. Men udfra denne Opfattelse bliver det Tal, Kommissionen regner med, 100 Mill. Kr. for Industriens Vedkommende, i endnu højere Grad et Minimumstal, end Kommissionen selv antager det for.

Anvender man den sidstnævnte Beregningsmaade — Produktionsstatistiken i Stedet for Budgetoplysningerne — kommer man desuden naturligere ind paa, hvad den saaledes beregnede „Toldbyrde“ indeholder, nemlig det Beløb, som Forbrugerne i et bestemt Aar maa betale mere for deres Varer, end Tilfældet vilde være under Frihandel. Forstaaet paa denne Maade bliver „Toldbyrden“ et Fordelingsspørgsmaal, et Beløb, der maa opfattes som Forbrugernes Tilskud til Opretholdelse af Virksomheder, som under et Frihandelssystem enten vilde være forsvundet eller være tvunget til at gaa over til mere effektive Driftsformer. Dette Forhold paavirkes ikke af, at Toldbeskyttelsen eventuelt har bevirket en almindelig Forhøjelse af Prisniveauet, hvilket maaske igen har bevirket en Forhøjelse af Lønninger o. l. Alt dette viser kun, at Pengenes Værdi i Landet er formindsket, at alle økonomiske Værdier udtrykkes i andre Tal, ogsaa „Toldbyrden“, men ophæver paa ingen Maade den ensidige Ydelse, som Toldbeskyttelsen paa ethvert givet Tidspunkt medfører for Forbrugerne. At denne Ydelse i visse Tilfælde kan have heldige Virkninger for bestemte Dele af Befolkningen m. H. t. Beskæftigelse, Undgaaelse af Kapitaltab o. s. v., er en Ting for sig. Her hævdes blot, at Forbrugerne som saadanne maa betale denne „Toldbyrde“, der saaledes nøjagtigere burde betegnes som „Bruttotoldbyrden“.

Foranstaaende Bemærkninger er foranlediget af, at Kommissionens Mindretal¹⁾ har gjort gældende, at denne „Toldbyrde“ i Virkeligheden slet ikke eksisterer. Den kommer til dette Resultat udfra forskellige Betragtninger over Toldens Indflydelse paa Prisniveauet, og gør navnlig gældende, at den af Toldsatserne paa en Række Varer frembragte Prisstigning maa modsvares af tilsvarende Prissænkning paa andre Punkter,

¹⁾ jfr. Bet. I. S. 346—348.

hvoraf skulde følge, at der tilsammen taget ikke kan blive Tale om nogen Belastning af den samlede Folkehusholdning. At der eventuelt bliver Tale om en almindelig Forhøjelse af Prisniveauet, er som foran omtalt, en Sag for sig, et helt andet Spørgsmaal end det om „Toldbyrden“. Derimod har det citerede Argument direkte Relation til Spørgsmaalet. Men til dette Argument maa siges, at „Toldbyrden“ ganske vist betyder, at der bliver en mindre Del af Indkomsten tilovers til Køb af andre Varer, Tjenesteydelser o. s. v. Men den sandsynligste Virkning heraf — bortset fra rene Overgangsvirkninger — er, at Forbruget indskrænkes, ikke at Priserne falder, idet disse kun i meget ringe Grad er bestemt af den lokale Efterspørgsel. Konsekvensen af Mindretallets Opfattelse, at der ingen „Toldbyrde“ eksisterer, maatte formentlig blive, at heller ikke det Toldbeløb, der gaar i Statskassen, virker som nogen Byrde. Fra Forbrugernes Synspunkt er der nemlig ingen anden Forskel mellem det Beløb, der gaar i Statskassen, og den øvrige „Toldbyrde“, end at denne betaales til private. Prof. Heckscher har — ogsaa efter Betænkningens Fremkomst — forsvaret Majoritetens Standpunkt¹).

Er dette sidste, at der eksisterer en „Toldbyrde“, saaledes efter min Opfattelse rigtigt, bliver det andet Spørgsmaal, om dennes Størrelse er udtrykt ved de Tal, Kommissionen har beregnet. Dette er næppe Tilfældet. Jeg skal ikke her gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet, blot pege paa, at forskellige andre Virkninger af Toldsystemet ogsaa kan virke som Byrde, men kan ikke beregnes, ligesom man maaske snarere skulde komme ind paa at beregne en „Netto-Toldbyrde“ i Stedet for den hidtil omtalte „Brutto-Toldbyrde“, en Beregning, der dog sikkert er meget vanskelig at gennemføre. Er det af Kommissionen udfundne Tal for Toldbyrden saaledes ikke fuldkomment, saa er det dog et brugbart Udgangspunkt for Diskussionen om Toldbyrden, rimeligvis det bedste, man kan faa.

Toldsystemets Betydning for Landbruget er Genstand for omhyggelig Undersøgelse. Kommissionens Arbejde paa dette Omraade er i stort Omfang baseret paa Sammenligninger med andre Lande, paa den ene Side Frihandelslande (navnlig Danmark) og paa den anden Side andre Lande med Agrartoldbeskyttelse (navnlig Tyskland). Der paavises til Eksempel, hvorledes Rug- og Hvedehøsten har udviklet sig svagere i en Række Frihandelslande end i en Række Toldbeskyttelseslande;

¹) jfr. hans Brochure: Tullfrågen, S. 30—36.

der er foretaget en særlig Undersøgelse af Landbrugets Udvikling i Skaane sammenlignet med Fyn og Lolland-Falster o. s. v. I øvrigt er hele det svenske Landbrug underkastet en grundig Undersøgelse m. H. t. Produktionsresultater og Priser, og der gøres Forsøg paa at finde Toldbeskyttelsens Betydning for de enkelte Afgrøder: Kartoffler, Sukkerroer o. s. v., ligeledes Beskyttelsens Betydning for Landbrug af forskellig Størrelse. Et af de i Teorien almindeligt fastslaaede Resultater af Agrartoldbeskyttelse er jo, at Jordværdierne forhøjes. Kommissionens Flertal kommer ogsaa til det Resultat, at dette har været Tilfældet i Sverige¹⁾, men Bevisførelsen synes ikke uangribelig. Til Kommissionens Raadighed m. H. t. Oplysninger om Ejendomspriser i Sverige har staaet særligt indhentede Oplysninger om ca. 4000 Salg i Aarene 1876—1920 (der foreligger ikke nogen alm. Salgsstatistik som den danske). Det fremgaar ikke af Betænkningen — eller af det foran nævnte Bind XXIV — om der er foretaget nogen særlig Undersøgelse af, hvorvidt et saa lille Materiale overhovedet kan bruges som Udtryk for Udviklingen som Helhed i Sverige. Det viser sig da ogsaa, at Prisudviklingen for de tre Len, hvorfra Oplysningerne stammer, differerer saa stærkt, at man tvivler om Berettigelsen til paa det Grundlag at tale om Prisudviklingen for fast Ejendom i Sverige. Kommissionen undersøger dernæst den saaledes konstaterede Prisudvikling i Sammenligning med Prisudviklingen for Hvede og Rug, for animalske Produkter og med det almindelige Prisniveau, hvorved det konstateres, at Prisudviklingen for Ejendomspriserne er den stærkeste. Endelig sammenlignes Ejendomspriserne i Sverige med Priserne i England, visse Egne i Tyskland og i Danmark, hvoraf det ligeledes skulde fremgaa, at Priserne var steget stærkest i de to Beskyttelseslande. Af den sidste Sammenligning synes det at fremgaa, at den pludselige Standsning i Faldet i Ejendomspriserne i Sverige allerede i Begyndeisen af 1890erne skyldes Agrartoldbeskyttelsen, der netop sætter ind i disse Aar; i Danmark fortsættes Faldet jo endnu et Tiaar. For indeværende Aarhundredes Vedkommende er Priserne stigende i begge Lande, maaske endda snarest stærkest i Danmark. Særlig klart fremtræder Landbrugstoldbeskyttelsens Virkninger saaledes ikke, og Mindretallet²⁾ stiller sig derfor ogsaa paa det Standpunkt, at den af Flertallet paastaaede Virkning slet ikke foreligger, uden dog at forsøge at give nogen egentlig talmæssig Forklaring

¹⁾ jfr. Bet. I. S. 201 ff.   ²⁾ I. c. S. 339—41.

herpaa, idet der kun henvises til, at Landarbejderens Løn er steget stærkere i Sverige end i Danmark. Det foreliggende Talmateriale er vel i det hele ikke særlig meget værd som Bevis; dets statistiske Værdi er ikke større, end at man straks vilde have forkastet det, hvis dets Resultat f. Eks. var bleven det modsatte. Det, der — bortset fra den foran rejste Indvending mod Materialet af rent statistisk Art — gør Sagen vanskelig, er, at saa uendelig mange Forhold er medbestemmende m. H. t. Ejendomspriserne. Prof. Brock gør t. Eks. i sin forannævnte Pjece¹⁾ opmærksom paa den i 1892 besluttede Afskrivning af Grundskatterne, der vel maa antages at have været medvirkende til den ovenfor omtalte Bevægelse i Ejendomspriserne i 90erne, og det kan tilføjes, at den tilsvarende Begivenhed i Danmark i 1903 paa samme Maade er medvirkende til den forholdsvis stærke Stigning i Danmarks Ejendomspriser i det 20. Aarhundrede, hvad Prof. Brock pudsig nok selv overser i sin Argumentation. Talmaterialet kan hverken bære Flertallets eller Mindretallets (og Prof. Brocks) Slutninger. At Toldsystemet har bevirket en Stigning i Ejendomspriserne — eller maaske rettere hindret et Fald — er der dog næppe nogen Tvivl om. Begrundelsen maa blot søges i det almindelige Ræsonnement, ikke i det statistiske Materiale, der i bedste Fald kun kan give et Fingerpeg.

Toldsystemets Betydning for den industrielle Udvikling undersøges endelig dels i et Afsnit af Hovedbetænkningens 1. Del, hvor Udviklingen mere betragtes ud fra Helhedssynspunkter, dels i et stort Afsnit af Betænkningens 2. Del, hvor de enkelte Industrier behandles hver for sig, i stærk Tilknytning til det i Specialafhandlingerne indeholdte Materiale. De samme Indvendinger, som foran er fremført (jfr. S. 59—60) m. H. t. den utilfredsstillende Ordning, at der i Virkeligheden ikke er foretaget en nøjagtig Beregning af den Nettobeskyttelse, hver enkelt Industriegren har, maa gentages her, hvor man dog venter de afsluttende Betragtninger over Toldbeskyttelsens Betydning for de enkelte Industrier og ogsaa paa en hel Del Punkter finder saadanne. Der findes i disse — iøvrigt interessante — Oversigter mange Vink til Forstaaelse af det paagældende Fags Udvikling; nogen egentlig Paavisning af, hvor stor en Del af denne, der kan tilskrives Toldbeskyttelsen, er selvfølgelig udelukket, hvorimod det paa flere Steder er muligt at sandsynliggøre, hvorledes Sammenhængen har været, hvilket ogsaa gæl-

¹⁾ l. c. S. 29—30.

der det nævnte Afsnit i Betænkningens 1. Del, der paa forskellige Punkter kommer ind paa de enkelte Industrier. Det interessanteste ved dette sidste Afsnit er dog dets Forsøg paa at paavise Toldsystemets Indflydelse paa den alm. industrielle Udvikling i Sverige. I saa Henseende indeles Industriene i forskellige Grupper: „Toldindustrier“, „Eksportindustrier“ og „lokale Industrier“. Det kan derved paa forskellig Maade paavises, at Udviklingen er stærkere for „Toldindustrier“ end for „Eksportindustrier“, hvilket stemmer med, hvad man ud fra almindelige Betragtninger vilde vente. Kommissionen har ogsaa her foretaget nogle interessante Beregninger over „Industriens Toldbelastning“ gennem Raavare-told, Told paa Maskiner og Bygningsmaterialier o. s. v., ligesom den ogsaa paa andre Punkter indgaaende undersøger de almindelige Betingelser for svensk Industris Konkurrence med Udlandets. Kommissionen undersøger Rentabilitet, Monopoltendenser o. s. v., hvorved det bl. a. kan konstateres, at der m. H. t. Rentabilitet ikke er nogen særlig Forskel mellem „Toldindustrier“ og „Eksportindustrier“, men derimod nok m. H. t. Monopoltendenser.

Yder det foreliggende Materiale nu nogen Basis for at konstatere, om det svenske Toldsystem har bevirket en større industriel Produktion (eller i det hele taget en større national Produktion) end den, der vilde være fremkommet under et Frihandelssystem? Det kan maaske paavises, at Toldsystemet har bevirket en større Avl af Brødkorn, eller at bestemte Industrier er vokset særligt stærkt. Men det er jo ikke nok; det andet Led i Sammenligningen mangler og kan ikke skaffes. Det var nemlig mulig, at et Frihandelssystem vilde have medført en Forøgelse af den animalske Produktion eller af andre Industrigræne, f. Eks. Eksportindustrier. Paa det ovenfor rejste Spørgsmaal — Hovedspørgsmaalet — kan det statistiske Materiale allerede af denne Grund ikke alene give Svaret. Men man lægger i det hele taget Betænkningen fra sig med et stærkt Indtryk af, at hvor nyttigt det end er at have de faktiske Oplysninger, kommer man dog ved Fortolkningen af disse stadig tilbage til de almindelige Ræsonnementer; disse maa vel endda siges at udgøre den betydningsfuldeste og Talmaterialet den mindre betydningsfulde Halvdel af det Bevis, man i en Diskussion om Frihandel eller Beskyttelse vil føre for sit Standpunkt.

For Danmarks Vedkommende er man beklageligvis alene henvist til Ræsonnementerne. Et Tilløb til en Afhjælpning af dette Savn blev gjort med de forannævnte Forarbejder til en

Toldlovsrevision 1915—21. De to Arbejder kan ganske vist ikke direkte sammenlignes. Det svenske har jo et almindeligt Formaal: at undersøge og klarlægge, saa at sige at skaffe Stoffet til en kommende Toldlovsrevision; det danske Arbejde derimod havde et enklere og mere praktisk Formaal, idet det direkte skulde danne Motivering for et Forslag til en ny Toldtarif. Nogen Materialesamling kunde det derfor ikke blive i samme Forstand som den foreliggende svenske Betænkning, men der vilde i hvert Fald være blevet skaffet fuld Klarhed over, hvorledes Beskyttelsesforholdene dengang laa. De Principper, der laa til Grund for Arbejdet, blev imidlertid ikke ført videre til Lovforslag, og det blev derfor kun halvgjort Arbejde. Forhaabentlig bliver der en Gang Lejlighed til ogsaa ud fra danske Forhold at belyse det stadig levende Spørgsmaal om Beskyttelse ctr. Frihandel. Et saadant Arbejde for Danmarks Vedkommende vil forøvrigt kunne gøres adskilligt enklere end det er gjort i Sverige, bl. a. fordi en Del af Arbejdet i Virkeligheden vil vise sig at være gjort med den svenske Betænkning. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at et tilsvarende Arbejde — paa et begrænset Omraade — er gjort i Prof. Taussigs fortrinlige Bog: *Some aspects of the tariff question*.

Det er naturligvis kun en ringe Del af Betænkningens Indhold, der har kunnet gøres til Genstand for særlig Omtale i en Anmeldelse som denne. Det fremdragne vil imidlertid kunne godtgøre, hvilken Rigdom den indeholder baade paa det rent teoretiske Omraade og som Materialesamling. Den, der vil studere Toldspørgsmaalet, vil finde Problemets forskellige Sider undersøgt og belyst, og Betænkningens Indhold vil utvivlsomt Gang paa Gang blive draget frem i Fremtidens Diskussioner. Der er i denne Kommissions Arbejde ydet noget usædvanligt, der taler til overordentlig stor Ære for svensk Administration og Videnskab.

Jens Toffegaard.

ANDERS ÖRNE: *Kooperative ideer och spørsmål*. 207 Sider. Kooperativa Förbundets Förlag. Stockholm 1924.

INGE DEBES: *Forbrukerkooperasjonens Historie*. 320 Sider. Norges kooperative Landsforening. Oslo 1925.

P. CHRISTENSEN og FR. DALGAARD: *Kooperation*. 164 Sider. Det kooperative Fællesforbund. København 1925.

I Løbet af et Aar er den skandinaviske kooperative Litteratur blevet forøget med 3 hver paa sin Vis interessante Vær-